

Vorig jaar treinde Anthon Keuchenius langs de toen nog rustige Turks-Syrische grens. Veel Turken en Syriërs ontmoette hij niet, wel veel prikkeldraad. En veel Koerden. Een jaar later is de situatie compleet veranderd.

Turkije-Syrië

Een harde grens

Oktober 2011. Op de gevel de letters Nusaybin, wit op blauw, net als bij ons. Het stationsgebouwtje zelf is op slot, maar er wordt druk gebaard vanuit een kringetje mannen dat verderop het omvangrijke rangeerterrein thee zit te drinken. Kom erbij vriend, *ahlan wa sahlan*, als ik in mijn steenkolenarabisch informeer naar de vertrektijd van de trein. De trein, jazeker. Morgenochtend, negen uur. Het kaartje koop je bij de conducteur.

Een van de strak gepakte mannen komt van 'de andere kant', uit Al Qamishli. Tweemaal daags passeert hij de grens tussen Syrië en Turkije, voor 'zaken'. Geen enkel probleem die grens, zegt de man, we zijn tenslotte allemaal familie. Het hele kringetje is Koerd. Mag ik met je mee, naar Nederland, doet een ander de standaardgrap. En natuurlijk: of ik daar niet meteen een vrouw voor hem kan regelen.

Ik informeer bij de Syrische Koerd nog naar de demonstraties in Al Qamishli, die een aantal maanden eerder veertig mensen het leven gekost zouden hebben, toen het Syrische leger het vuur op demonstranten opende. Hij weet er niets van, of wil er niets van weten natuurlijk. Ik vis nog wat, maar de oorlog is hier kennelijk ver weg.

Nusaybin en Al Qamishli heten samen eigenlijk Nisibis. Ooit was Nisibis een belangrijke

handelsplaats, ooit was er een veldslag, tussen Romeinen en Parthen, voorlopers van de Perzen, op hun beurt weer voorlopers van de Iraniers. Nu ligt tussen de stadsdelen een wildgroene zone, afgebakend met prikkeldraad, rollen scheermesjes, aangewaaide plastic zakken en wachttorens. Dwars door het midden een weg, met halverwege twee vlaggenmasten en kantoortjes rond een slagboom: de grens.

Die grens is een gematerialiseerd hersenspinsel van Sykes en Picot, diplomaten die een begrip werden nadat ze begin vorige eeuw namens grootmachten Frankrijk en Groot-Britannië het Midden-Oosten verdeelden in invloedsferen. Sferen die als inktvlekken over historische kaarten liggen en uitgroeiden tot voldongen feit: grenzen. Hoe arbitrair, dat kun je zien aan de soms loodrechte lijn die ze door het land trekken.

Dit land torst zo veel geschiedenis, elke stap is een nieuw verhaal

Pal naast de lijn tussen Turkije en Syrië ligt een spoordijkje met rails: de *Baghdadbahn*, of *Bagdat Demiryolu*. Lezen over de spoorlijn levert een rijke oogst aan inzicht op over de Levant, die wij het Midden-Oosten noemen. Over de lange, rijke geschiedenis en over de nimmer aflatende strijd om *Lebensraum* binnen die enorme pluriformiteit aan religieuze en etnische bevolkingsgroepen.

Net als de *Hejzabahn*, een trein die de woestijn probeerde te penetreren helemaal tot in Mekka, is de Baghdadlijn uitgestippeld door het Duitse keizerrijk in een poging de oostelijke handelsroutes – en daarmee de geschiedenis – naar haar hand te zetten. Het bereiken van de Rode Zee en Perzische Golf over land, per trein, en daarmee de aanvoer van wapens en troepen, zou de Britse hegemonie oostwaarts eindelijk kunnen breken. Er zijn historici die de Eerste Wereldoorlog niet wijten aan dat ene pistoolschot in Sarajevo, maar juist aan deze Duits-Ottomaanse strategie.

Harran

Daags voor de treinreis loop ik 20 kilometer door de San Liurfa Delta, niet ver van de spoorweg, waar boeren niets dan katoen telen. Dat kost veel water, water dat de Turkse overheid van Koerdische dorpjes hogerop heeft weggeleid, zodat

FOTO: ANTHON KEUCHENIUS

die nu op een houtje moeten bijten. Mijn voettocht eindigt in Harran, een stad die je moeite-loos tot een toeristische trekpleister zou kunnen omtoveren. Harran ligt op een enorme berg, laag na laag vol met historisch bewijsmateriaal van de lange, rijke bewoning. Abraham, bijvoorbeeld, zou in Harran gewoond hebben, voordat hij melk en honing ging zoeken.

Fier overeind staat nog de toren van wat de eerste universiteit ter wereld heet te zijn, en waar wetenschappers onder het vrijzinnige bewind van kalief Harun al Rashid de basis legden voor algebra en sterrenkunde. Bovenop de berg graaft een ploegje archeologen naar, ja naar wat eigenlijk? 'Abraham, ha, ha. We leggen huizen uit die tijd bloot, maar Abraham, dat is eigenlijk een

Prickeldraad en rollen scheermesjes op een stuk niemandsland

legende hè', zegt de Turkse archeoloog, die klaagt over de zuinigheid van het Turkse departement van cultuur. Het is koud, het regent en de opgraving ontbeert een overdekking. Het water loopt precies het huis van Abraham in.

Maar ach, alles wat pre-islamitisch is, voelt ongemaakt. Daar komt bij: Harran wordt

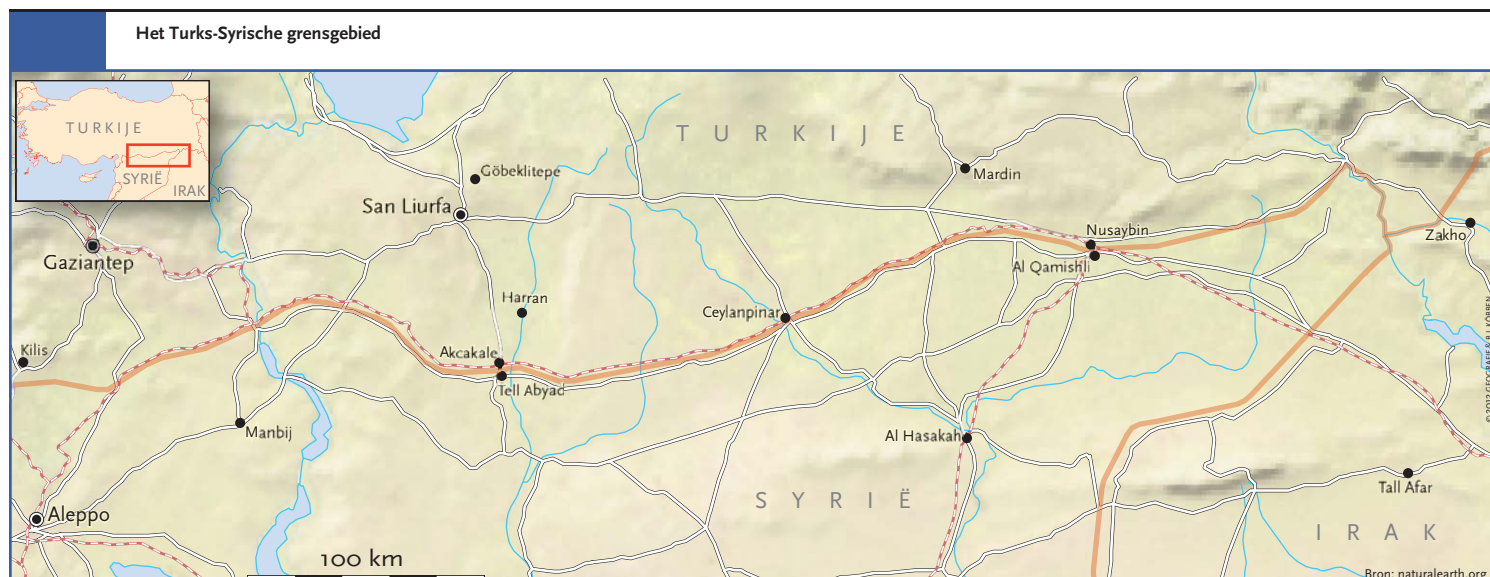
bevolkt door louter Arabieren, al eeuwenlang. Het mag potentie hebben, de toeristische realiteit blijft beperkt tot een enkel *guesthouse*, waar ik 's avonds culinair in de watten wordt gelegd, met als toetje een *shisha*, de waterpijp, politiek en geschiedenis. Neef Mahmud prijst premier Erdogan, die het water richting Harran liet stromen, zodat ze het hier nu goed hebben. Eigenaar en stamvader Abd al Malik vertelt dat de familie 2,5 eeuw geleden migreerde vanuit Najaf, Irak. 'Er woont nog veel familie daar.'

Nusaybin-Ceylanpinar

Even voor negen uur vrijdagochtend klim ik het rangeerterrein op. Op weg erheen passeer ik een lange rij vrachtwagens die door besnorde chauffeurs haaks op de wagons worden gezet. Een kleine armada aan dragers en schuivers laadt koelkasten, airco's en kleiner spul vervolgens over in de eindeloos lange rij treinwagons. Alles naar Kirkuk en Mosul, grote steden van een kennelijk florerend Koerdistan.

Ik klim in de trein de andere kant op en neem plaats in een ouderwets comfortabele coupé: zes zetels, bagagerek, tafeltje met kacheltje eronder. Het raampje kan nog gewoon open. Wanneer de locomotief ons even later traag door Nusaybin trekt, moet het raam razendsnel weer dicht: stenengooiertjes!

Met gemiddeld 33 kilometers per uur tuft de dieselmotor door het Mesopotamische laagland. Links zie ik 400 kilometer lang eerst de helling van het spoortaalud. Vervolgens een hek, dikke

Of de medepassagier nu Turk is,
of Turkmeen, Armeen, Assyriër
of Arabier, sunni, shi of christen,
ik weet het niet meer

rollen scheermesdraad en een karrespoor. Daarachter: Syrië. Nu en dan een grenspost, met af en toe een verzameling huizen erachter. Als ik in een bocht uit het raam hang, zie ik een eindeloos lang lint goederenwagons achter onze twee wagonnetjes aan slingeren.

De grens loopt lang niet zo kaarsrecht als op de kaart. In werkelijkheid meandert hij licht door het kleiige platteland. De gewassen van dit herfstseizoen zijn aan beide kanten dezelfde, katoen, pompoen, en veel braakliggend land dat tractoren nu ploegen en klaarleggen voor de teelt van wintertarwe. Ter linkerzijde is de agrarische aanpak grootschaliger en met duidelijk meer structuur. Nu en dan rijst uit het land een tel op, als een molshoop in een strak gazon. Tels, ook wel *tal*, of *tepe*, zijn de geaccumuleerde overblijfselen van eeuwenlange bewoning, want slopen deden ze vroeger niet.

Daags tevoren heb ik bovenop de tel van het Turks-Koerdische dorp Yuvacali gestaan, hemelsbreed 60 kilometer naar het noorden. Met boerenzoon Fatih liep ik rond de voet van de tel, opgebouwd uit vele lagen geschiedenis, omdat elke beschaving hier bovenop de vorige bouwt. Met de neus van onze schoenen schopten we stukjes Byzantijns mozaïek, Romeins aardewerk omhoog. Fatih wees me op de fundamenteën van een Armeense kerk, en daar: van het Joodse kwartier van het dorp.

Fatih werd tot gids opgeleid door Allisson, een struise Britse die vijf jaar geleden haar luizenleventje in Istanbul inruilde voor opbouwwerk in het dorp van haar man, een Koerdisch ingenieur. De projecten waarmee ze het dorp hogerop probeert te tillen, bestaan voor een belangrijk deel uit veel bezoek van westerse toeristen. Geen *all-inclusive* volk maar ecotoeristen die Allisson bij aankomst streng toespreekt over kledingvoorschriften, na eerst uitvoerig de Koerdische geschiedenis te duiden.

Koerden, legt ze uit, zijn sterk verwant aan zigeuners. Lang geleden vertrokken uit India, neergestreken in Iran, drongen ze langzaam door tot aan de Bosporus. 'Vergeet dat ook ik

een hoofddoek draag', zegt Allisson. 'Koerden mogen conservatief zijn, dat zijn ze vanwege hun cultuur, niet vanwege de islam.' Koerden scharden zich eeuwenlang achter het Yazidi-geloof. Ze aanbaden daarbij de pauw, duidt Allisson. Zou je het op de man af vragen, dan zijn ze moslim. 'Maar veel van hun gewoontes zijn nog Yazidi, ook al weten ze dat niet meer.'

Een paar dagen daarvoor heb ik Gobeklitepe bezocht, een andere tel, 30 kilometer verder naar het zuiden, waar professor Klaus Schmidt al dertig jaar met man en macht – een handvol Duitse archeologen en veertig Koerdisch arbeiders – graaft naar de wortels van sedentarisatie. Volgens Schmidt bouwde de mens in Göbeklitepe zijn eerste tempel en kwamen daar zo veel mensen op af dat het ongemerkt een vaste verblijfplaats werd. Ik schrijf er een stukje over voor *NRC Handelsblad*, met een mooie foto. Hoe rijk is dit land wel niet aan geschiedenis en verhalen. Elke stap een nieuw verhaal.

Ceylanpınar-Akcakale

In Ceylanpınar, onze trein is drie uur en ruim honderd kilometers verder, is het gedaan met het rustige ritme van de rails. Koerdische gezinnen klimmen de trein op; een ervan stroomt mijn

coupé in. Moeder en zoon doof, maar drukker nog dan vader en nog eens vier kleine kinderen. Het kroost wordt uitbundig gevoerd, tot grote ergernis van nog een passagier in onze coupé, in wie ik een echte Dimitris ontwaar. Prominente

neus, keurige snor, lange loden jas, gelakte schoenen; net als de grootvader van de Kretensische familie waarvoor ik lang geleden olijven plukte. Dimitris zoekt oogcontact, knikt zijn hoofd naar de familie, en haalt vervolgens zijn

prominente neus op.

Of deze Dimitris nu Turk is, of Turkmeen, Armeen, Assyriër of Arabier, sunni, shi, of toch misschien een laatste christen, ik weet het niet meer. Ik probeer het in mijn Arabisch, zonder

resultaat. Dat het land verwarrend is, blijkt ook wanneer ik een stukje over Allisson en haar Koerdische project inlever bij het tijdschrift *Oneworld*, over ontwikkelingswerk. Boven het stukje plaatst de redactie een label: Turkmenistan. Als ik de eindredactie later op de fout wijs volgen duizend excuses, maanden later gevolgd door een mailtje: of ik nog in Turkmenistan ben, en er iets over kan schrijven.

Ondertussen sukkelt de trein gestaag door. Ongemerkt heeft de prikkeldraadgrens plaatsgemaakt voor een enkel karrenspoor, met nu en dan een Syrisch wachtpostje verderop het land in. Soms takt het wielspoor even af, tot aan de rails, om aan de Turkse kant zijn pad weer te hervatten. De boer, die moet ploegen, grens of niet. Even later keren de scheermesrollen ter linkerzijde af en toe weer terug, veelal in platgelopen staat.

Langer stopt de trein in Akcakale, een plaatsje zoals alle andere langs deze spoorlijn. Rechts de Turkse, links de Syrische Koerden. Ertussenin een grenspost met trots wapperende vlaggen. Onze trein wordt heen en weer gerangeerd, er komen nog eens dertig wagons bij. Een groepje soldaten klimt onze wagon in. 'Gawaaz, paspoort, please.' Ze schrijven onze namen over in een dik boek. Ik vraag waarom, maar kom er niet achter wat er met dat boek moet gebeuren.

Een jaar later, oktober 2012, kom ik Akcakale opnieuw tegen, op tv en in de krant. Er is een granaat neergekomen, afgeschoten vanuit Tell Abyad, de andere – Syrische – helft van het dorp. Een halve familie heeft de dood gevonden. In *NRC Handelsblad* lees ik dat het dorp uit Arabische Turken zou bestaan. Een ander verslag heeft het over een Koerdisch dorp, een verslag verder wonen er voornamelijk Turkmenen. Op een foto van *Der Spiegel* zie ik vrouwen weeklagen, ze dragen allemaal de felpaarse hoofddoek: Koerdisch.

Ik kom ook halte Ceylanpinar tegen op het nieuws. Beelden van vluchtende families, koffer in de ene hand, kind op de andere arm, die eerst de platgelopen scheermesrollen passeren, vervolgens het spoortalud, om in het veilige Turkije aan te komen. Of het daar veilig blijft, is de vraag, want Koerden moeten niet te veel praatjes krijgen natuurlijk. Met dank aan Sykes en Picot. •

Praktische informatie: www.abrahamspathturkey.org